

บรรณานุกรม

หนังสือ

กฎหมายตราสามดวง. เล่ม 2. พิมพ์ครั้งที่ 2. พระนคร: องค์การคำของคุรุสภา, 2515.

_____. เล่ม 5. พระนคร: องค์การคำของคุรุสภา, 2506.

เนห์รุ, ยวาทะลาด. จดหมายจากพ่อถึงลูก. แปลโดย เมือง อมฤต. กรุงเทพฯ: ศูนย์การพิมพ์, 2517.

_____. พบดินอินเคีย. แปลโดย กรฤต กุศลลาสัย. 2 เล่ม. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์กมลสาร, 2515.

บทละครครั้งกรุงเก่าเรื่องนางมโนธราและสังข์ทอง ฉบับหอสมุดแห่งชาติ. พิมพ์ครั้งที่ 3. พระนคร: สำนักพิมพ์คลังวิทยา, 2508.

พระคลัง(หน), เจ้าพระยา. กาพย์คำกลอน. พระนคร: พิมพ์ชัยศึกษากรณ, 2504.

พุทธเลิศหล้านภาลัย, พระบาทสมเด็จพระ. อิเหนา. พระนคร: โรงพิมพ์คุรุสภา, 2498.

วชิรญาณโรรส, สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยา. พุทธประวัติ. เล่ม 1. พิมพ์ครั้งที่ 39. กรุงเทพฯ: มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2501.

เสฐียรโกเศศ. ประเพณีปลูกเรือน-แต่งงาน. พระนคร: สำนักพิมพ์บรรณาคาร, 2512.

_____. การศึกษาเรื่องประเพณีไทย. พระนคร: ราชบัณฑิตยสถาน, 2505.

เสภาขุนช้างขุนแผน. พระนคร: โรงพิมพ์คุรุสภา, 2493.

Books

Altekar, A. S. The Position of Women in Hindu Civilization.

Delhi: Motilal Banarsidass, 1973.

Apte, Vaman Shivram. The Practical Sanskrit-English Dictionary.

3d ed. Delhi: Motilal Banarsidass, 1965.

Auboyer, Jeannine. Daily Life in Ancient India. Translated by

Simon Watson Taylor. London: Weidenfeld and Nicolson, 1965.

Basham, A. L. The Wonder That Was India. Calcutta: Rupa & Co.,

1971.

Basu, B. D. The Sacred Books of the Hindus. Vol. 3. Allahabad:

Panini Office, 1910.

Basu, Praphullachandra. Indo Aryan Polity. 2d ed. London:

P. S. King & Son, 1925.

Bāna. Harṣa-Carita. Translated by E. B. Cowell and F. W. Thomas.

2d ed. Delhi: Motilal Banarsidass, 1968.

Bloomfield, Maurice, tr. Hymns of Atharva-Veda. Vol. XLII of

The Sacred Books of the East. Edited by F. Max Müller.

Delhi: Motilal Banarsidass, 1973.

Cakravarti, Candra. Sex Life in Ancient India. Calcutta: Agents

Firma K. L. Mukhopadhyay, 1963.

Dubois, Abbe J. A. Hindu Manners, Customs and Ceremonies.

Translated by Henry K. Beauchamp. New Delhi: Mamta

Publications, 1973.

- Dutt, Romesh Chunder. A History of Civilisation in Ancient India.
Vol. 1. London: Kegan Paul, Trench, Trübner & Co., 1893.
- Eggeling, Julius, tr. The Śatapatha-Brāhmaṇa, Part I. Vol. XII of
The Sacred Books of the East. Edited by F. Max Müller.
Delhi: Motilal Banarsidass, 1972.
- _____ . The Śatapatha-Brāhmaṇa, Part II. Vol. XXVI of The Sacred
Books of the East. Edited by F. Max Müller. Delhi:
Motilal Banarsidass, 1972.
- _____ . The Śatapatha-Brāhmaṇa, Part III. Vol. XLI of The Sacred
Books of the East. Edited by F. Max Müller. Delhi:
Motilal Banarsidass, 1972.
- _____ . The Śatapatha-Brāhmaṇa, Part IV. Vol. XLIII of The
Sacred Books of the East. Edited by F. Max Müller.
Delhi: Motilal Banarsidass, 1972.
- _____ . The Śatapatha-Brāhmaṇa, Part V. Vol. XLIV of The Sacred
Books of the East. Edited by F. Max Müller. Delhi:
Motilal Banarsidass, 1972.
- Frazer, R. W. Indian Thought Past and Present. London: T. Fisher
Unwin, 1915.
- Frazer, Sir James George. Folk-Lore in the Old Testament. Vol. 1.
London: Macmillan & Co., 1919.
- Griffith, Ralph T. H., tr. The Hymns of the Rgveda. 2 vols. 5th ed.
Varanasi: Chowkhamba Sanskrit Series Office, 1971.

- Jayal, Shakambari. The Status of Women in the Epics. Delhi: Motilal Banarsidass, 1966.
- Jolly, Julius. Hindu Law and Custom. Translated by Batakrisna Ghosa. Calcutta: Greater India Society, 1928.
- Kaegi, Adolf. The Rigveda: The Oldest Literature of the Indians. Boston: Ginn and Co., 1898.
- Kane, P. V. History of Dharmasāstra, Part I. Vol. 2. 2d ed. Poona: Bhandarkar Oriental Research Institute, 1974.
- _____. History of Dharmasāstra. Vol. 3. 2d ed. Poona: Bhandarkar Oriental Research Institute, 1973.
- Keith, Arthur Berriedale, tr. The Veda of the Black Yajus School Entitled Taittiriya Samhitā. Vol. XVIII-XIX of The Harvard Oriental Series. Edited by Charles Rockwell Lanman. Delhi: Motilal Banarsidass, 1967.
- _____. Rigveda Brahmanas: The Aitareya and Kausitaki Brāhmanas of the Rigveda. Vol. XXV of The Harvard Oriental Series. Edited by Charles Rockwell Lanman. Delhi: Motilal Banarsidass, 1971.
- _____. The Religion and Philosophy of the Veda and Upanishads. Vol. XXXI-XXXIII of The Harvard Oriental Series. Edited by Charles Rockwell Lanman. Cambridge: Harvard University Press, 1925.
- Lanman, Charles Rockwell. A Sanskrit Reader. Cambridge: Harvard University Press, 1959.

Macdonell, Arthur A. The History of Sanskrit Literature. 2d ed.

Delhi: Motilal Banarsidass, 1971.

_____. Vedic Mythology. Varanasi: Indological Book House, 1971.

_____, tr. The Brhad-Devatā. Vol. VI of The Harvard Oriental Series. Edited by Charles Rockwell Lanman. Cambridge: Harvard University, 1904.

Macdonell, Arthur Anthony, and Keith, Arthur Berriedale. Vedic Index of Names and Subjects. 2 vols. Delhi: Motilal Banarsidass, 1967.

Mahajan, Vidya Dhar. Ancient India. 5th ed. New Delhi: S. Chand & Co., 1970.

Majumdar, R. C., ed. The History of Culture of the Indian People. Vol. 1: The Vedic Age. Bombay: Bharatiya Vidya Bhavan, 1971.

Max Müller, F. Hymns of the Rig-Veda in the Samhita and Pada Texts. 2 vols. 3d ed. Varanasi: Chowkhamba Series Office, 1965.

_____, tr. The Upanishads, Part I. Vol. I of The Sacred Books of the East. Edited by F. Max Müller. Delhi: Motilal Banarsidass, 1969.

_____, tr. Vedic Hymns, Part I. Vol. XXXII of The Sacred Books of the East. Edited by F. Max Müller. Oxford: Clarendon Press, 1891.

Monier Williams, Sir Monier. A Sanskrit-English Dictionary. Delhi: Motilal Banarsidass, 1970.

- _____. Indian Wisdom. 2d ed. Varanasi: Chowkhamba Sanskrit Series Office, 1963.
- Mookerji, Radha Kumud. Hindu Civilization, Part I. 5th ed. Bombay: Bharatiya Vidya Bhavan, 1970.
- Muir, J. Original Sanskrit Texts. Vol. 1. 2d ed. London: Trübner & Co., 1872.
- _____. Original Sanskrit Texts. Vol. 5. London: Trübner & Co., 1870.
- Oldenberg, Hermann, tr. Grihya-Sûtras, Part I. Vol. XXIX of The Sacred Books of the East. Edited by F. Max Müller. Oxford: Clarendon Press, 1886.
- _____, tr. Grihya-Sûtras, Part II. Vol. XXX of The Sacred Books of the East. Edited by F. Max Müller. Oxford: Clarendon Press, 1892.
- _____, tr. Vedic Hymns, Part II. Vol. XLVI of The Sacred Books of the East. Edited by F. Max Müller. Oxford: Clarendon Press, 1897.
- Pandey, V. C., and Khattri, U. S. Ancient India. Lucknow: Prakashan Kendra, [n.d.]
- Radhakrishnan, S. Religion and Society. London: George Allen and Unwin, 1966.
- _____. The Principal Upanisads. London: George Allen & Unwin 1953.

- Rapson, E. J. Ancient India. Cambridge: University Press, 1914.
- _____, ed. The Cambridge History of India. Vol. 1: Ancient India. Cambridge: University Press, 1922.
- Shastri, Shakuntala Rao. Women in the Vedic Age. Bombay: Bharatiya Vidya Bhavan, 1969.
- Stevenson, Sinclair. The Rites of the Twice-Born. London: Oxford University Press, 1920.
- Sur, A. K. Sex and Marriage in India. Calcutta: Allied Publishers Private, 1973.
- Thomas, P. Hindu Religion, Customs, and Manners. 5th ed. Bombay: D. B. Taraporevala Sons & Co. Private, 1971.
- The Cultural Heritage of India. Vol. 1. Calcutta: Ramakrishna Mission Institute of Culture, 1958.
- Viswanatha, S. V. Racial Synthesis in Hindu Culture. London: Kegan Paul, Trench, Trübner & Co., 1928.
- Vyasa, Krishna-Dwaipayana. The Mahabharata. Translated by Protap Chandra Roy. Calcutta: Bharata Press, 1884-1889.
- Wheeler, J. Talboys. The Cultural History of Indian Civilization. Vol. 1: India of the Vedic Age. Delhi: Cosmo Publications, 1973.
- _____. The History of India. Vol. 2: India of the Brahmanic Age. Delhi: Cosmo Publications, 1973.

Whitney, William Dwight, tr. Atharva-Veda-Samhitā. Vol. VII-VIII of The Harvard Oriental Series. Edited by Charles Rockwell Lanman. Delhi: Motilal Banarsidass, 1971.

Winternitz, Maurice. History of Indian Literature. Translated by S. Ketkar. Vol. 1. 2d ed. New Delhi: Oriental Books Reprint Corporation, 1972.

Articles

Keith, A. Berriedale. "Marriage." Enclopaedia of Religion and Ethics 8(1915) : 449-454.

Macdonell, Arthur Anthony. "Hymns." Encyclopaedia of Religion and Ethics 7(1914) : 49-58.

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

พิธีแต่งงานสมัยพระสุทร

สมัยพระสุทร (ประมาณ 500-200 ปีก่อนคริสตกักราช¹) เป็นสมัยที่ต่อเนื่องกับสมัยพระเวท ในสมัยนี้พิธีกรรมต่าง ๆ โควิวัฒนาการไปจากเดิมเป็นอันมาก ค้วยเหตุนี้จึงได้มีการรวบรวมพิธีกรรมต่าง ๆ ขึ้นไว้ เพื่อเป็นแนวทางสำหรับการกระทำพิธีกรรมต่าง-
ปวง สำหรับพิธีกรรมประจำบ้านนั้น มีรายละเอียดปรากฏในคฤห्यสุทรหลายฉบับ และ
แม้ว่าคฤห्यสุทรแต่ละฉบับจะกล่าวถึงลักษณะการทำพิธีแตกต่างกันไปบ้าง ตามกาลเวลา
และสภาพท้องถิ่น แต่แก่นแท้ของพิธีก็คงเหมือนกัน และสืบมาจากพิธีกรรมสมัยพระเวท

ในที่นี้จะยกพิธีแต่งงานตามที่กำหนดไว้ในคฤห्यสุทรมากถ่าว เพื่อเป็นการแสดงถึง
ถึงความสืบเนื่องของพิธีกรรมในสมัยพระเวทกับสมัยหลัง พิธีกรรมส่วนใหญ่ที่จะนำมา
กล่าวนี้ ปรากฏอยู่ในอาศวลาวยนคฤห्यสุทร ซึ่งเป็นพระสุทรเกี่ยวกับพิธีประจำบ้านที่ชาว
อินเดียเชื่อถือและยอมรับกันมากที่สุด ในบรรดาคฤห्यสุทรทั้งปวง² พิธีแต่งงานในอาศว-
ลาวยนคฤห्यสุทรซึ่งยกมาประกอบ ย่อมจะชี้ให้เห็นแนวความคิดเกี่ยวกับการแต่งงานใน
สมัยพระสุทรได้พอสมควร

พิธีแต่งงานในคฤห्यสุทรฉบับต่าง ๆ มีขั้นตอนที่ละเอียดกว่าที่กำหนดไว้ใน
คัมภีร์พระเวท และพราหมณะ ก็เริ่มตั้งแต่การพิจารณาเลือกเจ้าบ่าวเจ้าสาว คฤห्य-
สุทรต่าง ๆ ไม่เพียงแต่มีข้อกำหนดเกี่ยวกับบรรณะ และโคตรเท่านั้น แต่ยังมีข้อกำหนด
อื่น ๆ อีกมากที่จะต้องคำนึงถึง เป็นต้นว่าตระกูล สติปัญญาเฉลียวฉลาด ความงาม

¹ Arthur A. Macdonell, A History of Sanskrit Literature,
2d.ed. (Delhi: Motilal Banarsidass, 1971), p. 30.

² Shakuntala Rao Shastri, Women in the Vedic Age (Bombay:
Bharatiya Vidya Bhavan, 1969), p. 128.

ไม่มีข้อบกพร่องทางร่างกาย สุขภาพดี ตลอดจนความประพฤติดี ไม่มีข้อกังขาร้อย¹
 อย่างไม่ก็ตาม ปรากฏว่าตระกูลดี เป็นสิ่งที่ได้รับการพิจารณามากกว่าสติปัญญา ความงาม
 และความมั่งคั่ง²

การเลือกเจ้าสาวในสมัยสุทร มีการพิจารณาละเอียดรอบคอบกว่าการเลือก
 เจ้าบ่าวมาก นอกเหนือจากลักษณะที่สามารถพิจารณาได้จากภายนอก เช่น ความงาม
 หรือความประพฤติแล้ว ยังมีลักษณะมงคลบางประการที่ไม่สามารถมองเห็น ทั้งนี้
 คฤห्यสุทรจึงได้กำหนดวิธีทดสอบคุณสมบัติของเจ้าสาว ซึ่งเป็นพิธีเดียวกันกับที่
 กำหนดให้หญิงสาวหยิบก้อนหินก้อนหนึ่งในจำนวนแปดก้อน ซึ่งนำมาจากสถานที่ต่าง ๆ กัน
 และแต่ละก้อนมีความหมายทำนายคุณสมบัติ และชีวิตความเป็นไปในอนาคตของหญิงสาว
 ดังนี้ว่า สมควรจะได้รับเลือกเป็นเจ้าสาวเพียงใด เช่น ถ้าเธอหยิบก้อนหินที่มาจาก
 หุ่นช้างไทยลึงเก็บเก็บสองครั้ง แสดงว่าบุตรชายของเธอจะเป็นผู้มีอาหารอุดมสมบูรณ์
 ถ้าก้อนหินมาจากคอกวัว แสดงถึงความมั่งคั่งในปศุสัตว์ ถ้าก้อนหินมาจากเทพบูชา แสดง
 ถึงความรุ่งเรือง หรือเกียรติคุณทางศาสนา ถ้าก้อนหินมาจากสระที่ไม่เคยแห้ง แสดง
 ถึงความอุดมสมบูรณ์ในสิ่งทั้งปวง ถ้าก้อนหินมาจากสถานการพนัน แสดงถึงความเป็น
 นักการพนัน ถ้าก้อนหินมาจากทางสี่แพร่ง แสดงถึงนิสัยไม่อยู่นิ่ง ชอบท่องเที่ยวไปเรื่อย ๆ
 ถ้าก้อนหินมาจากแคนกันคาร แสดงถึงความยากจน และถ้าก้อนหินมาจากป่าช้า แสดง

¹ Hermann Oldenberg, Grihya-Sūtras, Part I, Vol. XXIX of
The Sacred Books of the East, ed. F. Max Müller (Oxford: Clarendon
 Press, 1886), pp. 164-165, อาศวลาเยน คฤห्यสุทร 1.5.1-3.

² A. B. Keith, The Religion and Philosophy of the Veda and
 Upanishads, Vol. XXXII of The Harvard Oriental Series, ed. Charles
 Rockwell Lanman (Cambridge: Harvard University Press, 1925), p. 373.
 อางจาก เพาชาเยน คฤห्यสุทร 1.11.

ว่าตัวของ เธอเองจะเป็นผู้สามี¹

พิธีการเลี้ยงยพสำหรับประกอบการเลือกเจ้าสาวนี้ ในคฤหยสูตรแต่ละฉบับ มีรายละเอียดแตกต่างกันออกไปบ้างเล็กน้อย แต่สรุปแล้วก็มีจุดประสงค์อย่างเดียวกัน คือเพื่อให้ได้เจ้าสาวที่กัความีคุณสมบัติเหมาะสมที่สุดที่จะเป็นภรรยา และเป็นผู้ให้กำเนิดบุตรชายที่ดีแก่ตระกูล ซึ่งถือเป็นจุดประสงค์สำคัญของการแต่งงานในสมัยหลัง

อย่างไรก็ตาม แมคฤหยสูตรฉบับต่าง ๆ จะได้กำหนดคุณสมบัติของเจ้าสาวไว้มากมายก็ตาม แต่บางอาจารย์ก็ให้เสรีภาพในการเลือกเจ้าสาวไว้อย่างเต็มที่ โดยกำหนดว่า ภรรยาซึ่งเป็นที่พึงพอใจของเจ้าบ่าว จะนำความสุขมาให้แก่เขา ดังนั้น เขาไม่พึงสนใจสิ่งอื่นใดอีก²

สำหรับการสู่ขอหญิงนั้น ในสมัยพระสูตรกำหนดให้กระทำนานคนกลาง หรือ พ่อสื่อ ดังที่ศางขายน คฤหยสูตร กล่าวว่่า ถ้าจะหาภรรยาให้ส่งพวกพ่อสื่อไปติดต่อกับ บิดาของหญิง และในขณะที่พ่อสื่อเดินทางไป ก็มีการทองมนตรีจากฤคเวท 10.85.23 ซึ่งมีเนื้อความขอให้พ่อสื่อเดินทางโดยปราศจากอุปสรรค³

หลังจากการสู่ขอเป็นที่ตกลงกันแล้ว ทั้งสองฝ่ายก็จะจัดเตรียมงานสำคัญซึ่งจะมีขึ้นที่บ้านฝ่ายหญิงตามกำหนดฤคเวทอื่นเป็นมงคล⁴

¹ Oldenberg, Grihya-Sūtras, Part I, Vol. XXIX of The Sacred Books of the East, p. 165, อาศวลาณ คฤหยสูตร 1.5.5.

² Ibid., Part II, XXX: 257-258, อาปัสกัมพ คฤหยสูตร 3.10.20.

³ Ibid., Part I, XXIX: 21, ศางขายน คฤหยสูตร 1.6.1. และดูหน้า 100 เชิงอรรถ 3.

⁴ ดูหน้า 104.

พิธีสำคัญตามที่กำหนดไว้ในอาศวลายน คฤห्यสูตรนั้น จัดขึ้นก่อนนำไฟประจำบ้าน ทางทิศตะวันตกของไฟพิธี ถึงหินบั้งซึ่งเป็นหินสำหรับใช้บดเมล็ดพืชต่าง ๆ ในครัวเรือน ทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือของไฟ ตั้งหมอน้ำ¹ พิธีกรรมเริ่มต้นด้วยการท่องมนตร์จากพระเวท² ขณะทำพิธี เจ้าสาวนั่งหันหน้าไปทางทิศตะวันออก ส่วนเจ้าบ่าวยืนหันหน้าไปทางทิศตะวันตก เจ้าบ่าวจับมือเจ้าสาว และท่องมนตร์ว่า "ฉันจับมือของเธอเพื่อความสุข"³ การจับมือนี้มีความหมายพิเศษ คือถ้าจับเฉพาะนิ้วหัวแม่มือของเจ้าสาว แสดงว่าต้องการบุตรชาย ถ้าจับนิ้วอื่น ๆ แสดงว่าต้องการบุตรสาว แต่ถ้ายึดคานหลังมือพร้อมทั้งนิ้วหัวแม่มือ แสดงว่าต้องการทั้งบุตรชายบุตรสาว⁴

นอกจากการจับมือ เจ้าบ่าวจะนำเจ้าสาวเดินเวียนขวารอบไฟและหมอน้ำสามรอบ พร้อมทั้งท่องมนตร์ซึ่งเพี้ยนไปจากมนตร์ในคัมภีร์อรรถพเวท⁵ เล็กน้อยว่า "นี่คือฉัน นี่คือเธอ นี่คือเธอ นี่คือฉัน ฉันคือพ่อ เธอคือกนิม ฉันคือสามะ เธอคือฤค มาเถิด เราจงแต่งงานกัน เราจงให้กำเนิดลูก ๆ ขอให้เรารู้เป็นที่รักแห่งกันและกัน บูรุษเรื่อง ผู้มีจิตใจดี จงมีชีวิตอยู่รอยฤคไปในนิรันดร"⁶

¹ Ibid., Part I, XXIX: 167, อาศวลายน คฤห्यสูตร 1.7.3.

² ฤคเวท 10.85.36, อรรถพเวท 14.1.50.

³ ฤคเวท 10.85.36.

⁴ Oldenberg, Grihya-Sūtras, Part I, XXIX: pp. 167-168, อาศวลายน คฤห्यสูตร 1.7.3-5.

⁵ อรรถพเวท 14.2.71.

⁶ Oldenberg, Grihya-Sūtras, Part I, XXIX: 168, อาศวลายน คฤห्यสูตร 1.7.6.

Ibid., pp. 35-36, ศ่างขายน คฤห्यสูตร 1.13.4.

เมื่อเวียนครบรอบหนึ่ง ๆ แล้ว เจ้ามารจะให้เจ้าสาวขึ้นบนตม โดยกล่าวว่า "เธอจงขึ้นไปบนตมนี้ จงเป็นผู้นั่งประจุกหิน จงชนะศัตรูทั้งหลาย และจงเหยียบย่ำศัตรูทั้งหลาย" ¹

พิธีที่เจ้ามารนำเจ้าสาวเวียนรอบไฟที่สามรอบนี้เอง ทำให้พิธีแต่งงานได้ชื่ออีกอย่างหนึ่งว่า "ปริณย" ซึ่งหมายถึงการนำไปรอบ ๆ

นอกจากนั้นเป็นพิธีลาขโหม หรือพิธีสังเวทด้วยข้าวตอก พิธีนี้ซับซ้อนมากกว่าที่กำหนดไว้ในมันตระพรหมณะ คือพี่ชายของเจ้าสาวหรือตัวแทน เทเนยโส (อาชย) ลงบนฝ่ามือที่วางชิดกันของเจ้าสาว แล้วโปรยข้าวตอกลงไปบนฝ่ามือสองครั้ง แต่ถาเป็นผู้อยู่ในโคตรของฤๅษีทมิฬ (ชมทมิฬ) ก็ทำสามครั้ง ² แล้วประพรมเนยโสลงบนเครื่องสังเวท (หวิส) และข้าวตอกส่วนที่แบ่งออกไว้ ³ ในขณะที่เจ้ามารท่องโศลกสามบท สรรเสริญพระอักษิ พระวรุณ และพระปุณิน นั้น เจ้าสาวก็สังเวทข้าวตอกในมือที่ชิดกันประจุกทัพพี รวมสามครั้ง ส่วนในครั้งที่สี่ สังเวทอย่างเจียม ๆ โดยหันหูกะร่าที่บรรจุข้าวตอกมาทางตัวเอง และไม่ต้องเวียนรอบไฟ แต่บางอาจารย์ก็กำหนดให้เวียนรอบไฟทุกครั้งไปโปรยข้าวตอกแล้ว ⁴

หลังจากพิธีลาขโหม เจ้ามารจะปลดปล่อยนมสองข้างของเจ้าสาว ซึ่งบูกไว้ด้วยเกลือขาว เชือกขนสัตว์ พร้อมกับทอลมนตรีจากบทสวดฤคเวท ⁵ ว่า "ฉันทปล่อยเธอจากนางของพระวรุณ" อันเป็นการแสดงว่าเจ้าสาวแยกจากครอบครัวของบิดาแล้ว

¹ Ibid., p. 168, อาศวลาเยน คฤห्यสูตฺร 1.7.7.

² Ibid., อาศวลาเยน คฤห्यสูตฺร 1.7.8-9.

³ Ibid., อาศวลาเยน คฤห्यสูตฺร 1.7.10-11.

⁴ Ibid., pp. 168-169, อาศวลาเยน คฤห्यสูตฺร 1.7.13-15.

⁵ ฤคเวท 10.85.24.

พิธีสำคัญที่ต่างจากก็คือ พิธีสัปทที ตามแบบของมันตระพรานณะ แต่ต่างกัน
ไปบ้าง คือเจ้าบ่าวพาเจ้าสาวเดินไปทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือ (ซึ่งถือว่าเป็นทิศแห่ง
ชัยชนะ ¹) พร้อมกับท่องโศลกซึ่งกล่าวถึงความหมายของแต่ละก้าว แต่ความหมายนั้นต่าง
ไปจากความหมายในพิธีสัปทที ของมันตระพรานณะ ² คือ

เธอจงเป็นผู้ก้าวไปหนึ่งก้าว เพื่อความมีกำลังวังชา (อิษ)
เธอจงเป็นผู้ก้าวไปสองก้าว เพื่อความแข็งแรง (อูรช)
เธอจงเป็นผู้ก้าวไปสามก้าว เพื่อความมั่งคั่ง (รายสี-โปน)
เธอจงเป็นผู้ก้าวไปสี่ก้าว เพื่อความสุข (มาโยภว)
เธอจงเป็นผู้ก้าวไปห้าก้าว เพื่อลูกหลาน (ปราชา)
เธอจงเป็นผู้ก้าวไปหกก้าว เพื่ออภินิหาร (ฤ)
เธอจงเป็นผู้ก้าวไปเจ็ดก้าว จงเป็นเพื่อน (สชา)
เธอจงเป็นผู้คอยตามฉัน ขอให้เราทั้งสองจะมีบุตรชายจำนวนมาก ขอให้เธอจง
มีอายุยืน ³

พิธีนี้ในคัมภีร์คฤหะสูตราบ้างฉบับ เจ้าบ่าวไม่ได้เป็นผู้นำเจ้าสาวก้าวไปเจ็ดก้าว
แต่กำหนดให้อาจารย์ผู้ทำพิธีเป็นผู้นำเจ้าบ่าวและเจ้าสาวก้าวไปพร้อมกันเจ็ดก้าว ⁴

¹ Keith, The Religion and Philosophy of the Veda and Upanishads, Vol. XXXII of The Harvard Oriental Series, p. 375.

² กุฑนา 117.

³ อาศวลายนภคฤหะสูตกร 1.7.19, Charles Rockwell Lanman, A Sanskrit Reader (Cambridge: Harvard University Press, 1959), p.100, และ Oldenberg, Grihya-Sūtras, Part I, Vol. XXIX of The Sacred Books of the East, pp. 169-170.

⁴ Ibid., p. 38, ศาสนา คฤหะสูตกร 1.14.5.

หลังจากพิธีก้าวเจ็ดก้าวแล้ว มีการประพรมน้ำจากหมอนำซึ่งตั้งไว้ทางทิศ
ตะวันออกเฉียงเหนือของไฟพิธี ลงบนศีรษะของเจ้าบ่าวและเจ้าสาวซึ่งเคียงกันอยู่
โดยอาจารย์ผู้ทำพิธี¹ หรือเจ้าบ่าวเองเป็นผู้ประพรมน้ำแก่เจ้าสาว²

เมื่อสิ้นสุดพิธีสำคัญแล้ว เจ้าสาวจะกางร่มในบานของนางพรหมณูมีอายุ
ซึ่งสามี่และลูก ๆ ยังมีชีวิตอยู่ เพราะยังมีพิธีที่ต้องทำเพิ่มเติมอีก ก็ในตอนกลางคืน
เมื่อเห็นดาวชรุระ หรือดาวเหนือ ดาวอรุณชาติ (อรุณชาติ) และดาวฤกษ์ทั้งเจ็ด (สัปตฤกษ์)
เจ้าสาวจะท่องกล่าวย้ายความเจ็บช้ำมาว่า "ขอโทษพเจ้าผู้ที่มีชีวิตอยู่ พังมี
ลูก ๆ"³

จะเห็นว่าในคฤหะสูตร ไคกล่าวดังดาวอรุณชาติ และดาวสัปตฤกษ์⁴ เพิ่มขึ้นมา
พิธีตอนนี้ บางตำราก็กำหนดให้เจ้าบ่าวเป็นผู้ถือดาวเหนือแก่เจ้าสาว พร้อมกับทูลว่า
"เธอจงมั่นคง ฉันเห็นเธอผู้มั่นคง เธอจงมั่นคงอยู่กับฉัน พระพฤตัสมียกเธอให้แก่ฉัน
เพื่อให้มีลูก ๆ กับฉันผู้เป็นสามีของเธอ จงอยู่กับฉันนับร้อยปี"⁵

¹ Ibid., Part I, XXIX: 38, ศ่างชายน คฤหะสูตร 1.14.9.

Ibid., Part II, XXX: 46-47, ไคภิล คฤหะสูตร 2.2.15.

² Ibid., p. 192, นีรัถยเกคิม คฤหะสูตร 1.6.21.5.

³ Ibid., Part I, XXIX: 170, อาศวลายน คฤหะสูตร 1.7.22.

⁴ กุณฑล 5 หน้า 140-141.

⁵ Ibid., Part I, XXIX: 285-286, ปารัสกร คฤหะสูตร 1.8.19.

นอกจากนี้ เป็นการเดินทางไปสู่บ้านเจ้าขาว เพราะเจ้าขาวและเจ้าสาว
 อยู่ต่างหมู่บ้านกัน พิธีสังคายน์ ในคฤหस्थ्यสูตรได้กำหนดขั้นตอนต่าง ๆ ไว้อย่างละเอียด
 โดยเฉพาะการทวงมนตรีจากบางบทของคัมภีร์ฤคเวท ก็เริ่มตั้งแต่การเดินทางออกจาก
 บ้านบิดาของเจ้าสาว ถ้าต้องเดินทางทางบก เจ้าขาวจะพาเจ้าสาวขึ้นรถโดยทวง
 มंत्रीจากฤคเวท ว่า "ขอเทพผู้หนึ่งนำเธอไปจากที่นี่ โดยจับมือของเธอ" ¹ แต่ถา
 เดินทางทางน้ำ เจ้าขาวจะพาเจ้าสาวลงเรือพร้อมทั้งทวงมนตรีจากฤคเวท ว่า "ผู้มี
 หิน [แม่น้ำ] ย่อมไหล ตามซึ่งหลายจงยึกกันไว้" ²

โดยปกติในตอนเดินทางจากบ้าน เจ้าสาวมักจะร้องไห้ ดังนั้น จึงกำหนดให้
 เจ้าขาวกล่าวปลอบหรือทวงมนตรีจากฤคเวท เพื่อเป็นการขับไล่ความชั่วร้ายไปว่า
 "เขาทั้งหลายย่อมร้องไห้เพื่อคนที่มิมีชีวิตอยู่" ³

ขบวนเดินทางของเจ้าขาวเจ้าสาวมีไฟวิวาหนำไป ⁴ ไฟวิวาหนำจุดขึ้นในพิธี
 แต่งงาน ถือว่าเป็นไฟศักดิ์สิทธิ์ซึ่งคู่สมรสจะต้องรักษาไว้มิให้ดับเลย แต่ถ้ามัวเผลอดับ
 ก็ต้องทำพิธีบางอย่างก่อนที่จะจุดขึ้นใหม่ และเมื่อไปถึงบ้านเจ้าขาวแล้ว จะถูกนำไป
 เป็นไฟประจำบ้าน ซึ่งคู่สมรสจะกองเอาใจใส่ทำพิธีบวงสรวงไปจนตลอดชีวิต ⁵

¹ ฤคเวท 10.85.26. กุฑุมภา 121.

² ฤคเวท 10.53.8.— อภิเมษวาทร์ยเก ในภควทคัมภีร์ ปุร ตรีศลา สาขาษะ,

³ ฤคเวท 10.40.10.

จีวี รุทนต์ วิ มย์เต อชวเร ที่รชามปุรลิกิย พิธิยุนระ,

⁴ อถวลาชนคฤหस्थ्यสูตร 1.8.5., Oldenberg, Grihya-Sūtras, Part I, Vol. XXIX of The Sacred Books of the East, p. 170.

⁵ Shastri, Women in the Vedic Age, p. 125.

Monier Williams, Indian Wisdom, 2nd ed. (Varanasi: Chowkhamba Sanskrit Series Office, 1963), p. 196.

ในขณะที่เดินทางผ่านไปต่าง ๆ หรือยานยนต์ไม้ใหญ่ และทางแยก เจ้าบ่าวต้อง
ทวงมนตรีจากฤคเวท ว่า "ขออย่าให้บุรุษที่ถกขุมตามหนทางพบเราเลย" ¹ และเมื่อ
ผ่านยานที่อยู่อาศัย เจ้าบ่าวจะมองดูที่เผ่าที่อยู่ พร้อมกับทวงมนตรีจากฤคเวทว่า "เจ้า
สาวผู้นี้เป็นผู้มีมงคล" ²

ครั้นเดินทางมาถึงบ้านเจ้าบ่าวแล้ว เจ้าบ่าวจะพาเจ้าสาวเข้าไปสู่เรือน
ทวงมนตรีจากฤคเวทว่า "ณที่นี้ สิ่งอันเป็นที่รักจงสัมฤทธิ์แก่เธอโดยดุษฎี" ³

หลังจากวางไฟพิธีแต่งงานไว้ในที่อันควรแล้ว กองปุทังงัวลงทางทิศตะวันตก
ของไฟ โดยให้คานชนชั้นช่างบน และส่วนกอดัมไปทางทิศตะวันออก กูสมรสระนั่งลงบน
หนังวัวนั้น สำหรับพิธีในตอนนี้อย่างคร่ำคร่ากำหนดให้หน้าเก็กุชชายซึ่งมาจากตระกูลที่ตั้ง
สองฝ่าย มานั่งลงบนคอกของเจ้าสาว เพื่อเป็นเครื่องแสดงว่าเธอจะไค้เป็นมารดาของ
บุตรชาย ⁴

ขณะที่เจ้าสาวนั่งอยู่บนหนังวัว เงามือตะเจ้าบ่าวอยู่ เจ้าบ่าวก็ทวง
เครื่องสังเวท พร้อมกับทวงมนตรีแต่ละบทจากฤคเวท ว่า "ขอเทพประจำปกิจงให้ดู ๆ
กำเนิดแก่เรา" ⁵ และทวงบทอื่นต่อไปอีกสามบท ⁶ เมื่อทวงว่า "ขอเทพทั้งหลายทั้ง-

¹ ฤคเวท 10.85.32.

² ฤคเวท 10.85.33.

³ ฤคเวท 10.85.27.

⁴ โภกิลคฤห्यสูตร 2.4.6., Oldenberg, Grihya-Sûtras, Part II, Vol. XXX of The Sacred Books of the East, p. 50.

ช่างขายนกฤห्यสูตร 1.16.8-11., Oldenberg, Grihya-Sûtras, Part I, Vol. XXIX of The Sacred Books of the East, pp. 42-43.

⁵ ฤคเวท 10.85.43.

⁶ ฤคเวท 10.85.44-46.

ปวง จงประสานเราเข้าด้วยกัน¹ นั้น เจ้านาวระกัมเมเปรี๊ยะแล้วส่งให้เจ้านาว
หรือทาที่หัวใจของคนทั้งสองควยเนยใสส่วนที่เหลือจากการสังเวย²

หลังจากนั้น คุสมรสของงคอาหาร เนื้อและไข่ม ประพฤติกนเป็นพรหมจารี
รักษาความบริสุทธิ์ ตกแต่งร่างกายควยเครื่องประดับ และนอนกัมพันเป็นเวลาสามคืน
หรือสี่คืน หรือบางอาจารย์กำหนดไว้หนึ่งปี โดยถือว่าการปฏิบัติเช่นนี้ จะทำให้ผู้มี
เกิดมาเป็นบุตรชายของคน³ เมื่อสิ้นสุดการถือปฏิบัติดังกล่าวแล้ว คุสมรสจึงจะได้รั
อนุญาตให้อยู่รวมกันฉันสามีภรรยา

ในคัมภีร์อัสวลาณนคฤหะสูตฺร กำหนดไว้อย่างชัดเจนว่า เมื่อทุกสิ่งผ่านพ้น
ไปแล้ว เจ้านาวพึงให้เสื่อผ้าชุกเจ้านาวแก่พรานหมดบุตรนคฤหะสูตฺร และให้อาหารแก่
พรานหมดทั้งหลาย แล้วขอพรจากพรานหมดเหล่านั้น⁴

กล่าวได้ว่าพิธีแต่งงานที่กำหนดไว้ในคฤหะสูตฺร ใ้วิวัฒนาการมาจากพิธีกรรม
ในสมัยอรรถพรเวท แต่ทำอย่างละเอียดมากขึ้น และกำหนดไว้เป็นแบบแผนชัดเจนกว่า
พิธีกรรมในสมัยแรก ๆ

¹ อุทเวท 10.85.47.

² อัสวลาณนคฤหะสูตฺร 1.8.9., Oldenberg, Grihya-Sûtras, Part I,
Vol. XXIX of The Sacred Books of the East, p.171.

³ อัสวลาณนคฤหะสูตฺร 1.8.10-11., Ibid.

⁴ อัสวลาณนคฤหะสูตฺร 1.8.12-14., Ibid., pp.171-172.

ประวัติการศึกษา

นางเสาวภา เจริญขวัญ สำเร็จปริญญาอักษรศาสตรบัณฑิต จากคณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เมื่อ พ.ศ. 2507 และได้เข้าศึกษาต่อในบัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย แผนกวิชาภาษาตะวันออก เมื่อปีการศึกษา 2516 ระหว่างการศึกษา จนกระทั่งถึงปัจจุบัน รับราชการในตำแหน่งอาจารย์ประจำภาควิชาภาษาไทย คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย